
Historia gospodarcza Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Flisacy nad Wisłą, Wilhelm August Stryowski 1881

Rozwój gospodarczy w Polsce XV-XVI wieku

Przyczyny eksplozji gospodarczej

```
graph TD; A[Przyczyny eksplozji gospodarczej] --- B[przyrost naturalny w Polsce i Europie]; A --- C[rozwój miast]; A --- D[opłacalność produkcji zbóż]; A --- E[odzyskanie Pomorza Gdańskiego (wojna XIII-letnia)]; A --- F[dogodne warunki klimatyczne]; A --- G[wzrost cen na rynkach europejskich];
```

przyrost
naturalny w
Polsce i Europie

rozwój miast

opłacalność
produkcji zbóż

odzyskanie
Pomorza
Gdańskiego
(wojna XIII-
letnia)

dogodne warunki
klimatyczne

wzrost cen na
rynkach
europejskich

W XV-XVI wieku **gospodarka Rzeczypospolitej opierała się na produkcji zboża** w folwarkach należących do szlachty, na których pracowali chłopci pańszczyźniani. Rozwojowi gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej sprzyjał także przewrót w sferze cen, jaki dokonał się w zachodniej Europie. **Ceny żywności wzrosły 4 do 5 razy, a ceny towarów przemysłowych 2 do 3 razy.**

Odplyw kapitału do nowych hegemonów gospodarczych (Anglia, Holandia), **unowocześnienie się rolnictwa** (płodozmian), oraz nieustanne **wojny toczone przez Rzeczpospolitą** na przestrzeni XVII w. poskutkowały: drastycznym spadkiem krajowej produkcji, recesją gospodarczą, załamaniem się wewnętrznej konsumpcji oraz spadkiem liczby ludności o około 25%.

Kryzys przełomu wieków XVII-XVIII

Rzeczpospolita w ruinie:

utrata dużej części terytorium

**utrwalenie zasady liberum veto (1652-
Władysław Siciński)**

**rozwój latyfundiów
(pogłębianie wpływów magnaterii)**

zniszczenia miast i wsi, spustoszenie kraju

**załamanie handlu i produkcji
rzemieślniczej**

**Straty
terytorialne
Rzeczypospolitej
w wyniku
wojen z II
połowy XVII w.**

Struktura produkcji roślinnej RON

Struktura upraw podstawowych zbóż na terenach Rzeczypospolitej wynosiła następująco:

- Obszar obsiany żytem: 35-60%
- Obszar obsiany Owsem: 25-35%
- Obszar obsiany Pszenicą: 2-20%
- Obszar obsiany Jęczmieniem: 5-10%

Oprócz wyżej wspomnianych zbóż uprawiano także: **groch, proso, kukurydzę, bób czy kapustę.** Niemniej jednak produkcja powyższych nie stanowiła nigdy więcej niż marginalny odsetek (ok 3%) przeznaczony głównie do konsumpcji.

Trzecim elementem produkcji roślinnej były łąki. Na terenach Rzeczypospolitej istniały tylko łąki naturalne (dopiero pod koniec XVIII zaczęto tworzyć łąki siane sztucznie, na których siano najczęściej koniczynę). **Łąki służyły dostarczaniu siana dla koni,** które generalnie było pożądanym towarem.

Produkcja zwierzęca

Zwierzętami których
pogłowie w RON było
największe były konie.
Jeszcze w XVI w.
stosowano zasadę, że
"kmić w gospodarstwie
winien trzymać dwie pary
wołów i parę koni."
Hodowla tych zwierząt
zasadniczo dzieliła się na
konie wykorzystywane w
polu, oraz w wojsku.
Eksport tych drugich
stanowił w
Rzeczypospolitej istotne
źródło dochodów w XVI i
XVII w.

Głównymi zwierzętami
rolnymi hodowanymi w
Rzeczypospolitej było bydło.
Zwierzęta te jednak były
wykorzystywane głównie jako siła
pociągowa. Polskie odmiany bydła
nie dawały opłacalnych ilości
mleka, nie były mięsne.

Wyjątkiem od powyższego jest tzw.
siwe bydło stepowe, które w XVI w.
było istotnym elementem wymiany
handlowej między Rzeszą/Czechami.

Hodowla owiec stanowiła w Rzeczypospolitej epizodyczną formę reakcji na warunki otoczenia. Zwierzęta te hodowane głównie w trakcie wojen (gdzie stawały się źródłem mleka ora wełny) stanowiły trzeciorzędną gałąź gospodarczą aż do wielkiej wojny północnej. Po niej to jedynie duże majątki magnackie zajmowały się hodowlą owiec, zaopatrując pobliskie ośrodki sukiennicze (np. Wielkopolska)

Inne rodzaje zwierząt rolniczych nie były utrzymywane aż do późnego XIX w. Udział trzody lub drobiu w ogólnym udziale rynkowym był marginalny.

Gdańsk

Pozycja Gdańska wyrosła na monopolu nadanemu przez Kazimierza Jagiellończyka po wojnie XIII-letniej. Dekret ten sankcjonował handel przechodzący przez miasto, mianowicie dawał gdańszczanom wyłączność na pośrednictwo między kupcami zagranicznymi (głównie holenderskimi) a polską szlachtą. Umożliwiło to osiąganie przez kupców zawrotnych zysków bez narażania się na obcych wodach i w obcych portach. Gdańsk wyrósł na największe miasto strefy bałtyckiej (w pierwszej połowie XVII w. osiągnął liczbę ok. 40 tys. mieszkańców).

Szlachta i magnaci sprzedając na eksport swe zboże, kupowali na miejscu potrzebne towary, stąd znaczna część pieniędzy pozostawała w Gdańsku i jego bezpośrednich okolicach. Zwolnienie z opłat celnych na rzecz państwa i prawo do zamykania portu wedle własnego uznania czyniło pozycję miasta wyjątkowo korzystną w skali całej strefy bałtyckiej. W wyniku tego gdańska oligarchia, choć była niemieckiego pochodzenia, nawet w najbardziej dramatycznych okolicznościach - takich jak potop szwedzki czy I rozbiór – zachowywała lojalność wobec Rzeczypospolitej

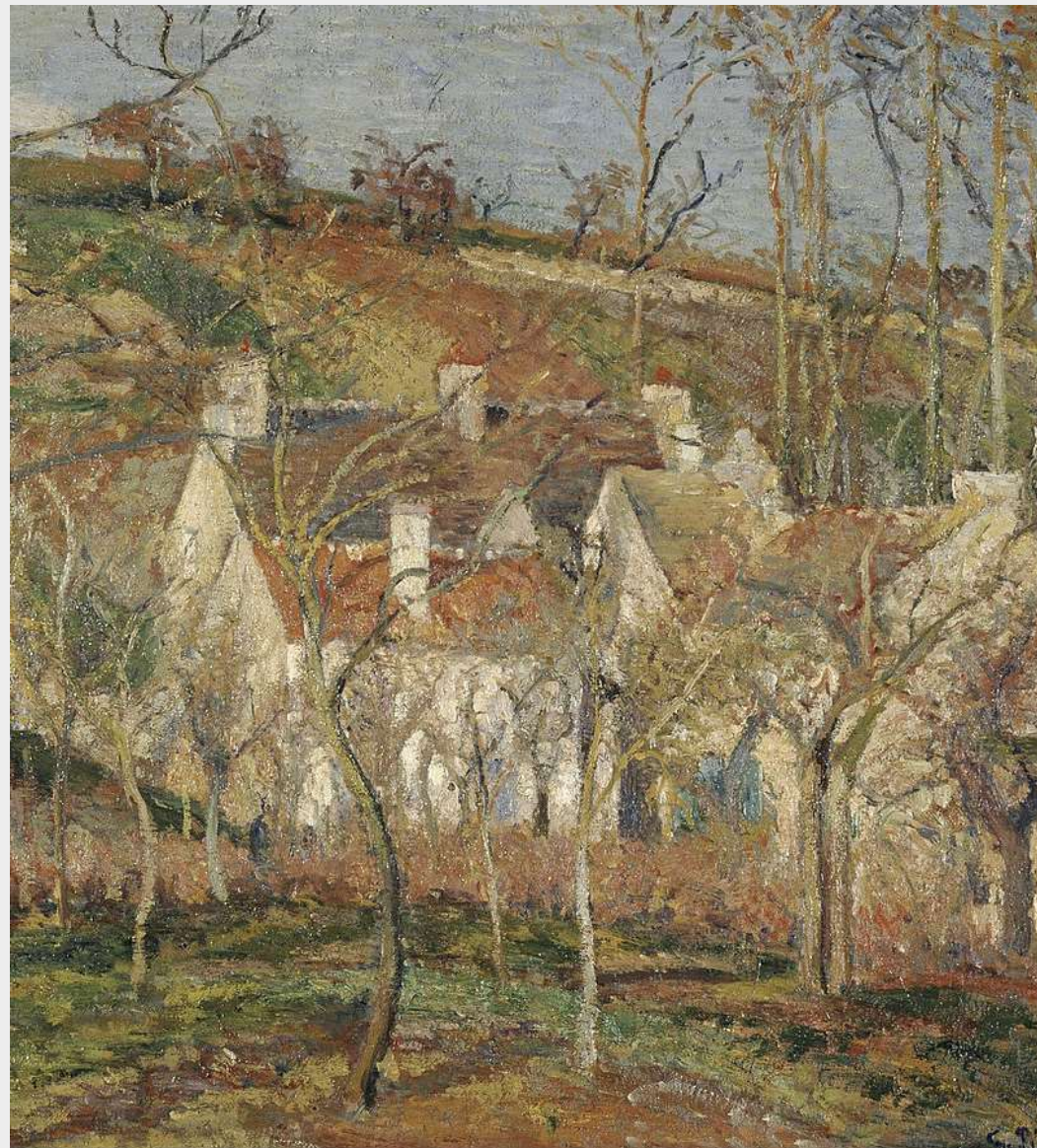
Przemysław

Przemysł w Rzeczypospolitej odgrywa marginalną rolę, zarówno pod kątem dochodów skarbu (niecałe 20% państwowego eksportu), jak i ze strony zaangażowania w niego siły roboczej.

Przemysł RON możemy podzielić na:

Przemysł wiejski

Była to gałąź gospodarki całkowicie podporządkowana potrzebom rynku wewnętrznego. Jak pisał w XVII w.: *„drzewa używają tutaj do wszystkiego, tak że znajdziesz tutaj cały dom, który z wyjątkiem kilku glinianych naczyń i trochę łachmanów na odzienie we wszystkich domowych sprzętach [...] znajdziesz jedynie drewno, jak i cały dom też jest drewniany”*. Reszta rzemieślników wiejskich w postaci: cieśli, stolarzy czy kołodziejów, również pracowała celem zapewnienia „samowystarczalności gospodarstwom wiejskim”.

Przemysł miejski

Od czasów średniowiecznych w Polsce rozwijała się produkcja cechowa. Polityka ustępstw Jagiellonów (odejście od Kazimierzowskiej koncepcji oparcia polityki wewnętrznej na mieszczaństwie) sprawiła, że mieszczaństwo nigdy nie stało się istotną siłą w państwie, stąd i słabość już i tak wewnętrznie podzielonych cechów. Prymitywna gospodarka RON nastawiona na przetrwanie (wojny XVII-XVIII w.) oraz duża ilość partaczy na rynku (stanowiących we Lwowie ok 48% wszystkich aktywnych rzemieślników, odpowiednio 32% i 26% w Warszawie i Krakowie) jeszcze bardziej osłabiała cechy, które do końca istnienia Polski nie odgrywały istotnej roli w jej strukturach.

Manufaktury i Górnictwo

Górnictwo było skupione wokół wydobywania trzech (niezbędnych w tamtym czasie) towarów:

- Sól
- Rudy żelaza
- Ołów (jego zastosowanie było dużo szersze niż dziś)

Wydobycie soli czy żelaza przynosiły krocie skarbowi królewskiemu i były żywymi gałęziami górnictwa aż do rozbiorów. Nie stanowiły ono jednak nigdy poważnej siły handlowej, gdyż całe wydobycie przeznaczone było na użytek własny.

Nakład manufaktur w Polsce nigdy nie był większy niż pojedyncze ośrodki skupione w ludniejszych regionach RON (Małopolska, Pomorze). Polityka szlachecka względem pańszczyzny i coraz większe okowy nakładane na chłopów sprawiły, że brak było kadr aby efektywnie rozwinąć tę gałąź przemysłu.

Handel

Głównymi obiektami handlu zagranicznego w Rzeczypospolitej były produkty rolnicze:

zboże (żyto,
pszenica)

bydło i
konie

drewno

plótna
lniane i
konopne

potaż
(węgiel
drzewny)

futra, miód

Handel w Rzeczypospolitej XVI-XVII w. był najważniejszym czynnikiem mordenizacji: sprzyjał przekształceniom społecznym i zmianom w strukturze gospodarczej prowincji, ożywiał szlaki i miejscowości peryferyjne, wymuszał zmiany form akumulacji pieniądza (kontrakty na jarmarkach), asortymentu towarów i środków transportu. Jednak jego struktura, nastawiona na eksport surowców w zamian za wyroby przemysłowe, doprowadziła do fatalnych następstw: załamania się rynku wewnętrznego, słabości mieszczaństwa, implozji rodzimego przemysłu.

Merkantylizm, czyli "Import zły, Export dobry"

Sytuacja "Zadyszki
gospodarczej" RON w
dobie wczesnego etatyzmu
państw ościennych.

Transport

W XVI – XVII w. stosowano trzy główne formy transportu: spław i żeglugę, przewóz wozami lub zwierzętami jucznymi lub bezpośredni przepęd zwierząt. Koszt transportu wodnego był najniższy, przez co stanowił najpopularniejszą formę przewozu towarów. Zboże, towar masowy o niskiej wartości jednostkowej, mogło być opłacanie eksportowane tylko drogą wodną.

Bardzo zły stan dróg Rzeczypospolitej w połączeniu ze słabą władzą centralną i brakiem chęci inwestycji ze strony szlachty sprawił, że aż do końca istnienia RON drogą transport lądowy nie był popularny.

Wyjątkiem od powyższej prawidłowości był import towarów luksusowych, głównie ze wschodu. Z oczywistych przyczyn nie dało się tego rozwiązać inaczej niż z pomocą **furmanów** obsługujących **furę kupiecką**. Z racji elitarności artykułów importowanych ze wschodu, w połączeniu z wysoką ich ceną towary te nie były nigdy istotnym elementem globalnej wymiany handlowej RON.

Transport

Morski

W czasach Rzeczypospolitej nie istniała Państwowa flota handlowa, a transport morski w minimalnym stopniu odbywał się za pośrednictwem krajowych kupców. Transport bałtycki został zdominowany przez Holendrów i Anglików, oraz państwa Hanzeatyckie. Zdecydował o tym tańszy przewóz (niższe frachty, tańsza załoga), większa sprawność nawigacyjna i handlowa, oraz przenikanie Holenderskich kapitałów do Gdańskich spółek handlowych.